

ՄԱՍԿ

Տարեկան գին 10 ռուբլ, կես տարվան 6 ռուբլ:
Առանձին համարներ 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանց խորհրդատու մէջ:

Օտարաբարբաբեր գիտնում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Маск».

Խմբագրատունը բաց է առաւօտան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն ընդուն:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաւարանիւր բառին 2 կոպեկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ „ՄԱՍԿ“

ԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐԸ

ԵՈՒՂ 1882 ԹԻՒՆ

(ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՏԱՐԻ)

Կը հրատարակի նոյն դրբով և նոյն պրոգրամով:
ԳՐՈՂԱԿԱՆ. I. Տէրութեան կարգադրութիւններ, II. Առաջնորդող յօդուածներ, III. Ներքին տեսութիւն, IV. Արտաքին տեսութիւն, V. Խառն թուրք, VI. Հեռագիրներ, VII. Ֆելիետան կամ Բանասիրական, VIII. Յայտարարութիւններ:
ԼՐԱԳԻՐ ՏԱՐԵԿԱՆ. ԲԱՍՄԱՆՈՒԿԱԳԻՆ, 10 ռուբլ, է, կէս տարվան 6 ռ., խրաւարանիւր ամսին 1 ռուբլ: Հատով համարներ 5 կոպեկ:
Գրվել կարելի է խմբագրութեան մէջ նստելով հասցեով. Тифлисъ, редакция «Маск».
Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՂԱՆԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մի նոր երեւոյթ:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նաւանակ երեւոյթ: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նաւանակ Թիւրքիայից: Նաւանակ Թիւրքիայից: Արտաքին լուրեր:—ՀԵՆՈՒԿԱԳԻՆ:—ԲԱՍՄԱՆՈՒԿԱԳԻՆ:—Հայկական երկրագիտութիւն:

ՄԻ ՆՈՐ ԵՐԵՎՈՅԹ

Մինչև վերջին ժամանակները հայ խմբագիրը միշտ ստիպված էր մի կողմից անվարձ աշխատել, իսկ միւս կողմից իր հրատարար-

կութիւնը պահպանելու համար իր զրկաւից էլ ծածկել հրատարակութեան ծախսը: Հայ հրատարակութիւնը անտարբեր էր մնում իր գործիչի այդ քարոյական անձնագործութեանը և նրա նիւթական զոհողութեանը: Լրագիր կամ ամսագիր հրատարակելը չէր համարվում անհրաժեշտ պետք հասարակութեան համար, այլ համարվում էր մի տեսակ անձնական կապի զ խմբագրի կողմից:

Ո՛ր է խնդրում ձեզ յանձն առնել մեզ լուսաւորել, ասում էր հայ հրատարակութիւնը հայ խմբագրին: Խմբագիրը համար-

նք, թէ քաղաքական, թէ վաճառական գործերով, այնպէս որ ճանապարհներն այլ եւ գաղտնիք չունենալով, նկարագրողներ էլ չեղան, բացի կիրակուհի, որ, Արեւելի նկարագրողները իւր անող Հեթմանի վերջի, ինքը միայն Հեթման Ա. Թաղաւորի ուղեգրութիւնն է անում մի փոքրիկ զիջումով: Իր Թանաքային և ուշագրութեան արժանի են համարում նաեւ կապուցի, Հէյրի իր Պատմութիւն արեւելեան վաճառականութեան միջին դարում: Երանելի զգրել մէջ, և անլը:

Գալիս է այնուհետեւ Ստեփաննոս Օրբելեան, Սիւնեացի մտաբանողներ, որը շնորհիւ իր հայրենիքի և ինքն պատմութիւնը գնելով միշտ կրկին անստեղծութեան գաւառների դիւրերի անուններով, թրւում 680, որոնք տասնամեկ էին հատուցվում էր արկտիկայական սեղանին: Դա է Մեծ Հայքի 15 պրովինցիաների մէջ: Նախնայների միակ իր ցուցակը, որ հասած է մեզ, և դուցիկ այդ երկրի (Սիւնեացի) ամրոցութեան մի քանորդ մասն է, որովհետեւ արաբ, սելեւք, թաթար քաղաքատիրների արշաւանքներին վերջը իր հին անուանակոչութիւններին չտար կորուստել էր: այնպէս որ վարդան յարմար է դասում հին անունը նորի դեմ գնել: վարդան ասում է փարսիկ համար, Կասառտու վարդապետ: և վենետիկ համար, Էվենետիկ որ նստած է ծովում, և ուր ոսկերիայը (այգիմարտ) երևում է և արծաթը ոսկեգոյն է ներկում: *)

Դիւր զարում ներկայանում է վարդան իրեն ընկի աշխարհագիր: նա առատ տեղեկութիւններ է հաղորդում օտար տեղեկութեանց վրա, և առել մանրամասն իր հայրենիքի, Հայաստանի, վրա, որ արաբ, սելեւք, թաթար քաղաքատիրների արշաւանքներին վերջը իր հին անուանակոչութիւններին չտար կորուստել էր: այնպէս որ վարդան յարմար է դասում հին անունը նորի դեմ գնել: վարդան ասում է փարսիկ համար, Կասառտու վարդապետ: և վենետիկ համար, Էվենետիկ որ նստած է ծովում, և ուր ոսկերիայը (այգիմարտ) երևում է և արծաթը ոսկեգոյն է ներկում: *)

*) Էվենետիկ արժան է ի մէջ ծովին, ուր լինեցողութեան բանի, և արծաթն ոսկի ներկել:

վում էր մի ինքնակոչ հրատարակական գործիչ, մի տեսակ խնդ, որ հետեւում է երազական նպատակներին, որոնք ոչ թէ հրատարակական անհրաժեշտ կենսական կարիքներն են ծագում, այլ միայն անձնական հաճոյքի, խանգարված երևակայութեան ծնունդ են:

Նրբ հայը գրվում էր լրագրին, այդ ոչ թէ զրա համար էր, որ ինքն օգտվի, այլ ողորմելի խմբագրին րար երաբութիւն անելու համար: Եւ որովհետեւ այդ տեսակ բարեբար բաժանորդների թիւը միշտ շատ նուազ էր լինում, իսկ ինքն խմբագիրը նիւթական միջոցներից զուրկ մի մարդ էր, պարզ էր որ մեր անագիւններն ու լրագրիները երբեք երկար գոյութիւն չունէին, քանի որ խմբագիրը միշտ և անդադար չէր կարող ծածկել հրատարակութեան ծախսերը իր զրկանից:

Իսկ հարուստ հայերի մէջ երբեք չէր գտնվում մի անձն, որ համ ազգասիրութիւն, համ էլ մասուր պատրաստութիւն ունենար մի լրագիր կամ ամսագիր հիմնելու և անջնջութեամբ տանելու, իր ձեռնարկած գործին իր աշխատանքն ու զրամբ պնդան ժամանակ նուիրելու, մինչև որ հասարակութիւնը սովորեր նայել մայրենի լեզուով պարբերական հրատարակութեան վրա, որպէս էր անհրաժեշտ հասարակական ձեռնարկութեան վրա:

Բայց այժմ կարծես թէ հայ հրատարակութիւնը սկսեց ըմբռնել թէ լրագիր մի

մարդու կապով չէ, այլ ընդհանրութեան շահերին ծառայող մի ազգային գործ է:

Ի հարկէ բաւական չէր զրամբ միայն, հարկաւոր էր և զործք տանելու ընդունակութիւնը, հարկաւոր էր հնարաբերել ժողովուրդը, շօշափելով այնպիսի հարցեր և այնպիսի ձևով, որ հասարակութիւնը զգայ թէ ինքն պետք ունի լրագրի մէջ և ոչ թէ, ընդհանրապէս, խմբագիրը բաժանորդի բարեկարգութեան մէջ....

Հայր վարձատրում է վարձապետին որ իր երեխային դաս է տալիս, վարձատրում է կոչակալին որ նրա համար կոչիկ է կարում, դերձիկին, որ շորեր է պատրաստում նրա համար, վաճառականին, որից ապրանք է ստնում, վերջապէս ծառային, որ նրան սպասուորում է,—իսկ միայն խմբագիրը պետք է անվարձ աշխատել և բացի սրաւից, եթէ հարուստ է, իր զրկանից փաճարի, որպէս զի լուսաւորել ամբողջ Ռուսիան եթէ խմբագիրը չքաւոր էր,—նա ստիպված էր հրաժարվել իր յանձն առած գործից:

Բայց ինչպէս երևում է, սովորականամբ, եւսանդով հմտութեամբ, համբերութեամբ և անջող հանգամանքներով ամեն բանին վերջ կարելի է գնել աշխարհում. այդ հինգ ոյժերի միջոցով, ինչպէս երևում է, կարելի է վերջ գնել մինչև անգամ անտարբերութեամբ, ագիլութեամբ և ըմբռնութեամբ:

Այժմ հայը սկսում է ոչ թէ միայն բազմաթիւ բաժանորդներ տալ այն լրագրին,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գալով հանելով կրիկիս կամ Նորի Հայաստան, նա մասնաւոր ցոյց է տալիս քաջամասնի Հեթմանի, կորիկոսի տերը, իր օգիւղ Արեւելեան պատմութեան զգրել իշխան հեղինակը, մտերիմ բարեկամը վենետիկցի Մարիոս Սանտո Տորսելլոյին, որի հետ համախոս էր մի նոր խաչակրութեան վերաբերմամբ, շատ հաւանական է թէ, ունէր յարաբերութիւն նաեւ Մարիո փոլի հետ, որը ոչ սակաւ մնաց Լայպցոյ գլխաւոր վաճառաչան հատանագրատում և նաեւ հայ Թաղաւորի, Հեթման առաջինի, արքեմեթրում Ալդը, Հեթման պատմագիրը, ականջ դնելով Հեթման արքայի և նրա մեծ եղբայր Սիմաո Գուստաւովի ճանապարհորդական երկան ու բարակ հաղորդութիւններին, լսած փոքրիկ և երկիւղած խառնով բոլորը մոլորում էր իր մտքում և շատ տարիներ վերջը, կարելի ընկնելով, իր կամարտ արքայանում, փոսկիէր մի վանքում, Ֆրանսիայում, Թեղաւորում էր. ֆրանսիական, ֆրանկոնե անունով մէկին, ինչպէս Մարիո փոլի իր Միլիտան իր թեղաւորում Բուստիլիանովն, իր ակամայ բանտարկութեան միջոցում, Ջենուապոլսում իմէր ակամարտ վենետիկցին (վրա է ընկնում Հ. Ղ. Ալիշան), նախապատիւ է ընկնում միջին դարու ճանապարհորդների յարգելի չափը կազմող դարձեւորների մէջ, եւ խառնաբերել որ մեր Հեթմանը նախապատիւը նրա ետեղի ձեռն է ձեռն գնալու, մի քիչ ետե թողնելով բոլոր միւսներին:

Բազմաթիւ էին հայերը, որ անդադար երթեւեկում էին Միջերկրականի, Նիքաթի, Երասխի և մինչև անգամ փէշ-Էօի ափերի երկայն խառնապար-

քար երկրային անաւոր մուտքները, առելի ուժգին և առելի իտիւստ քան Նոսայնը, քան Ստրաբոնիքը և քան իսկ խառնաբեր ծովանը, ինչպէս բացառում է ինքն իսկ, և արժանաւորելով վերին ծայր զարգացած բնութեան այդ բոլոր դիվանդ ստակոյնը, համարակերպ դեռ եւ անփախ մուտքից զարգացող այդ նոյն անգղիէն, ներս, և սողալով ներս գրովը մինչև նրա յատակը, տեղ-լրակային գաղտնիքները գուշակելու համար. ինքն իսկ ինկնելով խորհրդածութեան անմէ, գնել այդ մասին վերաբերութեամբ: Ո՛վ կը կարծէր այդ մարդու, ոչ այլ որ լինելը, բայց եթէ վրային ընկնիքի ապաւորն անմասն նկարիչը: Բուսալու է թէ Միլիտան Արքեմեթրումում պահված ձեռագիրը Ալիշանի օգիւթ մասնական ու մանր ուսումնասիրութիւնը բանալ այդ գաղտնիքը, յայտնելով միւր կրկն և ինչպէս անմասն ծովանորդ զվենետիկ ամենահնազարդական այցելութեանը Նիքաթայ արքեմեթրին, Տարսոսի և Անտիոքաթոսի միջև, և կրկնապիւններին, որ ինքն անխորտաքար արկնական Հայաստան է անուանում: (Տեսնել անկախիան The Akademy փոքրաւոր, № 462, 12 մարտ, 1881):

Բազմից դարում, ուր Հայաստան կտոր բրդով պատառվում, անապատանում, խառնապարտում է պարսկական ու Թուրքական արդարեւ կրիկներ երեւել, սակաւ են լինում նրան այցելողները, որոնց թիւում են անգլիացիները Ջէնիկոն, Նիքաթի, լայպցոյի և Երեւանի, Ժիւ դարը Ֆրանսիայիցներն է, միախմբելու և վաճառականներ: Մի խօսքով, ասում է Հ. Ալիշան, եթէ վերջին երեք զարգացող Հայաստանի այցելողների անունները համարելու լինի, կը գտնի առելի քան 200 հեղինակներ: Այնուամենայնիւ եւ Տորսելլոյ, Երաթի, Պարսոս, Նիք-ֆոլի, Եթի, Միլիտ, Կիւրառա զը Մոնթիքրէն, Կ. Կիւր, Վարդէր Մարիո, Տորսելլո, Կիւր, Զ. Բուսայ, դարձեւ կրկն Սէն Մարտին, Ալիշան, Բուսոս, Հ. Կիւրեւոս Սոգա աշխատանքները դրված են երկը Հայկական Հան-

11. 12. 13. 9